

SHAHARSOZLIK VA LANDSHAFT LOYIHALASHDA BOG‘-PARK SAN‘ATI

Beknazarova Mahbuba Nortojiyevna,

Jurayev Sanjar Mamatmurod o‘g‘li

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti assistentlari

Аnnotatsiya

Ushbu maqolada bog‘-park san‘atining tarixiy rivojlanishi, shaharsozlik va landshaft loyihalashdagi ahamiyati, zamonaviy parklarni tashkil etish tamoyillari hamda ularning ekologik va ijtimoiy vazifalari yoritilgan. Shuningdek, bog‘-park san‘atining zamonaviy shaharlar rivojlanishidagi o‘rni va istiqbollari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: *bog‘-park san‘ati, landshaft arxitekturasi, shaharsozlik, yashil hududlar, rekreatsiya, ekologiya, parklar, landshaft dizayni.*

Kirish

Bugungi kunda dunyo aholisining katta qismi shaharlarda istiqomat qilmoqda. Urbanizatsiya jarayonining jadallashuvi natijasida yangi turar joy massivlari, sanoat zonalari va transport infratuzilmalari barpo etilmoqda. Biroq bunday rivojlanish tabiiy muhitga salbiy ta‘sir ko‘rsatib, yashil hududlarning qisqarishiga sabab bo‘lmoqda. Shu bois zamonaviy shaharsozlikda ekologik barqarorlikni ta‘minlash va insonlar uchun qulay yashash muhitini yaratish muhim vazifa hisoblanadi. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda bog‘-park san‘ati va landshaft loyihalash muhim ahamiyat kasb etadi. Yashil hududlar nafaqat estetik vazifani bajaradi, balki aholi salomatligini yaxshilash, havoni tozalash va rekreatsion imkoniyatlarni kengaytirishga xizmat qiladi.

Bog‘-park san‘atining tarixiy rivojlanishi

Bog‘-park san‘ati insoniyat sivilizatsiyasi bilan birgalikda shakllangan. Qadimgi Sharq mamlakatlarida bog‘lar hukmdorlar saroylari atrofida barpo etilgan

bo‘lib, ular boylik va qudrat ramzi hisoblangan. Tarixda mashhur bo‘lgan Bobil osma bog‘lari bog‘-park san‘atining dastlabki yirik namunalaridan biri sifatida e’tirof etiladi.

O‘rta asrlarda Sharq mamlakatlarida, xususan, Movarounnahr hududida bog‘dorchilik va park qurilishi rivojlangan. Amir Temur va temuriylar davrida Samarqand va uning atrofida ko‘plab bog‘lar tashkil etilgan. Bu bog‘lar o‘zining rejalashtirilishi, suv inshootlari va o‘simliklar tarkibi bilan ajralib turgan.

Yevropada esa Uyg‘onish davrida bog‘-park san‘ati yangi bosqichga ko‘tarildi. Fransiyadagi Versal bog‘i klassik park uslubining yorqin namunasi hisoblanadi. XVIII–XIX asrlarda Angliyada tabiiy landshaftga yaqin bo‘lgan parklar rivojlandi va keyinchalik butun dunyoga tarqaldi.

Landshaft loyihalashning nazariy asoslari

Landshaft loyihalash hududning tabiiy va sun‘iy elementlarini yagona kompozitsiyaga birlashtirish jarayonidir. Bunda hududning rel‘yefi, iqlimi, tuproq sharoiti, o‘simlik qoplami va me‘moriy elementlari hisobga olinadi.

Landshaft kompozitsiyasining asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- Simmetriya va assimmetriya;
- Muvozanat;
- Ritm;
- Masshtab va proporsiya;
- Kontrast;
- Dominanta.

Mazkur tamoyillar yordamida hududning estetik jozibadorligi va funkcionalligi ta‘minlanadi. Parklar va bog‘larni loyihalashda piyodalar yo‘laklari, dam olish maydonchalari, suv havzalari, dekorativ o‘simliklar va kichik me‘moriy shakllar o‘zaro uyg‘unlashtiriladi.

Zamonaviy bog‘ va parklarning turlari

Hozirgi davrda parklar funksional vazifalariga qarab bir necha turlarga bo‘linadi:

Rekreasion parklar

Aholining dam olishi va hordiq chiqarishi uchun mo‘ljallangan hududlardir. Bunday parklar shaharlarda eng ko‘p uchraydi.

Botanika bog‘lari

Ilmiy tadqiqotlar va o‘simliklarni saqlash maqsadida tashkil etiladi. Ular biologik xilma-xillikni asrashda muhim rol o‘ynaydi.

Ekoparklar

Tabiiy ekotizimlarni saqlash va ekologik ta’limni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Sport parklar

Jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan shug‘ullanish uchun yaratilgan hududlardir.

Tematik parklar

Ma’lum bir g‘oya yoki mavzu asosida tashkil etilib, turistik va madaniy ahamiyatga ega bo‘ladi.

Bog‘-park san’atining ekologik ahamiyati

Shahar hududlaridagi yashil maydonlar ekologik muvozanatni saqlashda katta ahamiyatga ega. Daraxt va butalar havodagi zararli gazlarni yutib, kislorod ishlab chiqaradi. Bundan tashqari, yashil hududlar shovqin darajasini kamaytiradi va mikroiklimni yaxshilaydi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, parklar mavjud hududlarda havo harorati atrofdagi qurilgan hududlarga nisbatan bir necha darajaga past bo‘ladi. Bu esa global iqlim o‘zgarishi sharoitida ayniqsa muhim hisoblanadi.

Bog‘-parklar biologik xilma-xillikni saqlashga ham xizmat qiladi. Ko‘plab qushlar, hasharotlar va boshqa organizmlar yashashi uchun tabiiy muhit yaratadi.

O‘zbekistonda bog‘-park san’atining rivojlanishi

Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda ko‘plab zamonaviy bog‘ va parklar barpo etildi. Toshkent shahridagi Yangi O‘zbekiston bog‘i, Eco Park, Amir Temur xiyoboni va boshqa rekreatsion hududlar zamonaviy landshaft yechimlari asosida tashkil etilgan.

Mazkur loyihalarda milliy an’analar bilan zamonaviy landshaft arxitekturasi uyg‘unlashtirilgan. Shu bilan birga, sug‘orish tizimlari, yoritish vositalari va dekorativ elementlardan samarali foydalanilgan.

Kelgusida yashil hududlar ulushini oshirish, vertikal bog‘lar va yashil tomlardan foydalanish, aqlli sug‘orish tizimlarini joriy etish O‘zbekiston shaharlarining ekologik holatini yaxshilashga xizmat qiladi.

1-rasm. Zamonaviy shaharsozlikda landshaft arxitekturasi va yashil infratuzilmaning qo‘llanilishi

Xulosa

Bog‘-park san’ati shaharsozlik va landshaft loyihalashning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. U shaharlarning ekologik holatini yaxshilash, aholining dam olishi uchun qulay muhit yaratish va hududlarning estetik qiyofasini shakllantirishda katta ahamiyatga ega.

Zamonaviy shaharlarni rivojlantirishda yashil infratuzilmalarni kengaytirish, innovatsion landshaft texnologiyalarini qo‘llash va ekologik barqarorlikni ta’minlash ustuvor vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kevin Lynch. *The Image of the City*. MIT Press.
2. Ian McHarg. *Design with Nature*. New York.
3. Chuvikova A.S. *Landshaft arxitekturasi asoslari*.
4. Atkina L.I., Agafonova G.V., Jukova M.V. *Цветочное оформление городов*. Ekaterinburg, 2021.
5. O‘zbekiston Respublikasi Shaharsozlik normalari va qoidalari.
6. Zamonaviy landshaft arxitekturasi va urbanistika bo‘yicha ilmiy maqolalar.
7. ArchDaily arxitektura va landshaft loyihalari materiallari.